

Ромен ГАРІ

ДЕКАДАНС

Вже п'ять годин летіли ми над Атлантичним океаном, і весь цей час Карлос не змовкав ні на хвилину. Ми летіли в Рим на «Боїнгу», спеціально замовленому нашою профспілкою, і були його єдиними пасажирами; навряд щоб у літаку були встановлені мікрофони, але від тієї відвертості, з якою Карлос розповідав про останні сорок років профспілкової боротьби, без вагань розкриваючи деякі досі нез'ясовані епізоди її історії — я, наприклад, не знав, що нагла смерть Анастасіаса чи таємниче зникнення Фірека були прямо пов'язані із спробами федеральних властей порушити єдність робітників «морського фронту», — від тієї цілковитої відвертості в мене по спині аж мурашки бігали: адже є речі, про які, хоча б з елементарної обережності, краще не знати. Карлос, звичайно, багато випив, але не це було причиною його балакучості й відвертості. Я навіть не певен, що він звертався до нас: часом мені здавалося, ніби він просто думає вголос, охоплений хвилюванням, яке помітно зростало з наближенням нашого літака до Рима. Звичайно, знаменна зустріч, яка мала там відбутися, не лишала жодного з нас байдужим, але хвилювання Карлоса межувало з тривогою, із страхом, і тих, хто добре його знав, вражали нотки шанобливості, майже обожнювання в його

Ромен Гарі (1914—1980) — відомий французький письменник, лауреат Гонкурівської премії 1956 р. Окремі новели Гарі друкувались у «Всесвіті» (1981, № 10; 1983, № 3). Сатиричне оповідання «Декаданс», в якому гостро викриваються гангстерські методи діяльності опортуністичного і реакційного правого крила в американському профспілковому русі, — із збірника «Птахи летять помирати в Перу» (1962).

голосі, коли він згадував про легендарного Майка Сарфатті, який здійснив те, про що жоден із піонерів американського профспілкового руху не міг і мріяти. Треба було чути, як Карлос вимовляє його ім'я: він стишував голос і майже ніжна усмішка осявала його грубе обличчя, на яке сорок років боротьби наклали свій суворий відбиток.

— Це був вирішальний, атож, саме вирішальний період. Профспілка тоді переходила до нової тактики. Всі були проти нас. Газетярі поливали нас брудом, політики хотіли прибрати нас до рук, ФБР пхало носа в наші справи, а серед докерів не було єдності: саме тоді встановили внески у розмірі двадцяти відсотків від заробітку, і кожен домагався контролю над профспілковю касою, прагнучи використати профспілку для власної вигоди. Тільки у Нью-Йоркському порту було сім профспілкових об'єднань, які боролися за сфери впливу. Так от, Майкові вистачило одного року, щоб навести всюди лад. І він діяв зовсім не так, як оті верховоди з Чикаго — Капоне, Гузік, М'юзіка, — які вдовольнялися тим, що добре платили своїм хлопцям і давали їм вказівки по телефону. Ні, Майк не боявся і сам забруднити руки. Якби комусь спало на думку дослідити дно Гудзона навпроти Хоубокена, він знайшов би там у твані добру сотню бочок із цементом, і Майк завжди був присутній, коли заливали якогось мерзотника. Майк любив, коли вони були ще живі й ворушилися у рідкому цементі: тоді виходили цікаві пози. Майк казав, що це нагадує йому бідолах із Помпей, знайдених під час розкопок через дві тисячі років. Він називав це «творити для наступних поколінь». І коли хтось наздо вже борсався, Майк заспокоював його: «Ну чого ти, чого? — казав він. — Віднині ти — частка нашої культурної спадщини». Потім він став вибагливішим. Тепер йому потрібен був спеціальний цемент, щоб швидко тверднув і він міг би зразу бачити результат. Як правило, у Хоубокені вдовольнялися тим, що запихали тіло в бочку з цементом, кидали її у воду — і край. Але Майк поставив справу по-іншому, він мав до неї свій особливий підхід. Він вимагав, щоб цемент покривав тіло рівним шаром, добре брався і можна було розрізнити риси обличчя і положення тіла, як у скульптури.

Щодо нас, то ми хотіли тільки якнайшвидше вкинути тіло в Гудзон. Йшлося навіть не про ризик: доки надійно охоронялися нашими хлопцями, поліція туди й не потикалася, бо внутрішні справи профспілки її не обходили. Просто нам не подобалося це діло, нас аж нудило від таких видовищ. Іноді по закінченні процедури Майк брав молоток та зубило й підправляв деякі деталі. Особливо запам'ятовав мені Великий Біла Цукор, грек із Сан-Франціско, той, що хотів зберегти незалежність Західного узбережжя і відмовлявся приєднатися до нас. Те саме спробував був зробити за рік до того Лу Дібік з чикагськими доками, але який був наслідок, ви знаєте. На відміну від Дібіка, у Великого Біла були сильні позиції серед своїх, його підтримували всі тамтешні керівники, і він був надзвичайно обережний. Звичайно, він не хотів роз'єднувати трудящих, він був за робітничу єдність і все таке інше, але ж, ясна річ, задля своєї вигоди. Перед тим як зустрітися з Майком, він жадавав заложників — Майкового брата, якого тоді звинувачували у зв'язках із політиканами, та ще двох профспілкових керівників. Але коли всі зібралися, ми зразу ж помітили, що переговори Майка зовсім не цікавили. Він нікого не слухав і тільки замріяно дивився на Білла Цукра. А слід сказати, що той грек був на диво гарним хлопцем — зростом метр дев'яносто, дуже вродливий, він страх як подобався дівчатам, тому й дістав таке прізвисько. Пробаакали ми тоді годин сім, поговорили про робітничу єдність, про необхідність боротьби проти опортуністів, соціал-зрадників, які не хотіли обмежуватися захистом тільки професійних інтересів і прагнули перетворити наш рух на політичний. І весь цей час Майк не зводив з Білла Цукра очей. На перерві він підійшов до мене і просто сказав: «Все. Нема чого базикати з тим мерзотником. До діла». Я розтулив був рота, щоб нагадати Майкові про його брата та двох інших заложників, але відчув, що не варто. Майк знав що робить, і до того ж я зрозумів: йшлося про найвищі інтереси профспілки. Ми ще трохи погомоніли для годиться, а по закінченні переговорів усіх їх порішили — Білла, його адвоката та двох делегатів із Окленда. Увечері Майк сам прийшов простежити за операцією, і, коли грека вже залили цементом і мали вкинути в Гудзон, Майк на мить замислився, посміхнувся і сказав: «Відкладіть його на кілька днів. Нехай трохи затвердне». Білла поклали в сарай і лишили під наглядом одного з наших активістів. Майк прийшов через три дні. Він уважно оглянув фігуру, помацав цемент, дещо підправив молотком та зубилом і, здавалося, був цілком задоволений. Тоді ще раз оглянув Білла і сказав: «Гаразд, несіть його в мою машину». Ми не зрозуміли, і він повторив: «Покладіть його в мою машину. Поряд із шофером». Ми презирнулися, але сперечатися з Майком не випадало. Ми перенесли Білла Цукра в Майків «каділлак», примостили його поруч із водієм і посідали самі. «Додому», — звелів

Майк. Приїжджаємо на Парк-авеню, спиняємося перед будинком, витягаємо Білла, а портє усміхається нам, знявши кашкет. «Ви пробдали чудову скульптуру, пане Сарфатті,— каже він. — Принаймні зразу ясно, що це людина. Не те, що оті модерні штуки з трьома обличчями та сімома руками». — «Так, так,— криво посміхнувся Майк. — Це класика. Давньогрецький стиль». Ми переносимо Білла в ліфт, піднімаємося, Майк відмикає нам двері, ми заходимо і дивимось на господаря. «До вітальні»,— наказує він. Заходимо до вітальні, притуляємо Білла до стіни, чекаємо. Майк уважно оглядає кімнату, розмірковує, потім показує: «Он туди, на каміні». Спочатку ми не зрозуміли, але Майк уже підійшов до каміна і зняв картину, що там висіла, велику картину, де було зображено напад розбійників на диліжанс. Треба робити що нам звелено, подумали ми і встановили Білла на каміні. Потім, звичайно, ми довго говорили між собою, чому Майку захотілося, щоб Великий Білл Цукор стояв у нього у вітальні. У кожного були свої припущення, але до пуття ніхто не знав нічого. Звичайно, для нашої профспілки то була велика перемога. Цей Білл і справді був небезпечним типом, але єдність докерів було врятовано, і Маркович, наприклад, вважає, що Майк вирішив зберегти у себе Білла Цукра як трофей, як символ нашої великої перемоги. Так чи інакше, а Білл простояв у Майка не один рік, аж поки Майка посадили за несплату податків, а потім вислали з країни. Атож, за несплату податків — то все, що їм пощастило пришити Майкові, та й то завдяки змові політизованих профспілок. Він тоді передав скульптуру Музею американського народного мистецтва в Брукліні. Вона й нині там. Що й казати, Майк дорого за неї заплатив: тіло його брата знайшли на смітнику десь у Окленді, але Майк був не з тих, хто торгуватиметься, коли йдеться про інтереси справи. Він сам, власними силами, домігся єдності докерів, а проте сім років тому, після виходу з тюрми, його, так само як і Лакі Лучано, позбавили американського громадянства і вислали з країни.

Ось, друзі, яку людину ви скоро побачите — гіганта. Так, це справжній гігант профспілкового руху, краще про нього й не скажеш!

Крім Карлоса, в літаку нас було троє.

Охоронець Карлоса Шіммі Куніц щодня протягом п'яти годин стріляв із свого кольта по мішенях. Це був його спосіб існування. Коли він не стріляв, то чекав. Не знаю точно чого саме. Мабуть, тієї миті, коли в ресторані «Ліббі» хтось тричі вистрелить йому в спину.

З нами летів також Живчик Завракос, маленький сивий чоловічок, чие обличчя було ніби виставкою найрізноманітніших нервових тиків. Він був нашим радником та адвокатом і водночас живою енциклопедією історії профспілок — він знав напам'ять не тільки імена всіх піонерів нашого руху, але й їхні річні прибутки і навіть калібр зброї, якою вони користувалися.

Щодо мене, то я здобув освіту в Гарварді, де кілька років вивчав «суспільні відносини», а у профспілці моїм обов'язком було дбати про видимість, про те, щоб наша діяльність в очах представників громадської думки мала пристойний вигляд. Я робив усе можливе, щоб змінити на краще те несприятливе уявлення про наших лідерів, яке склалося і через їхнє більш ніж скромне соціальне походження, і через те, що, ведучи безперервну боротьбу, вони просто не мали часу думати про питання форми, не кажучи вже про підступні наклепи профспілок, у яких засіли підірвні елементи.

Наша зустріч із Сарфатті була зумовлена двома причинами: по-перше, тим, що верховний суд скасував постанову про його видворення із Штатів з огляду на якесь дрібне порушення судової процедури, а по-друге, тим, що робітничий рух підійшов до вирішального повороту своєї історії. Наше профоб'єднання збиралося почати наступ на всі види транспорту — автомобільний, повітряний, річковий та залізничний,— з метою взяти їх під контроль. Це було надзвичайно складне завдання. Залежні від політичних партій профспілки протистояли нашим зусиллям і робили все, щоб не дати нам вийти за межі портів. Обстановка загострювалася. Нам потрібен був вождь — не тільки видатний борець, а й людина, саме ім'я якої звучало б як запорука перемоги. Саме Майк Сарфатті й був такою людиною. Адже він перший зрозумів, нехай інтуїтивно, що традиційний американський капіталізм занепадає і що багатство та засоби впливу переходять від підприємців до робітничого класу. Геніальність Майка полягала у тому, що він зрозумів: профспілки чикагського зразка безповоротно застаріли, а захист робітників дає набагато більше порівняно з даниною, яку засновники нашого руху колись стягували з торговців. Майк дійшов до того, що втратив будь-який інтерес до прибутків від торгівлі наркотиками, проституції та гральних автоматів і переніс усі свої зусилля на робітничий клас, незважаючи на запеклий опір (щоправда, швидко подоланий) консервативних елементів, нездатних пристосуватися до нових історичних умов. Великим підприємцям та федеральним властям

пощастило на деякий час припинити діяльність Сарфатті, виславиши його з країни. І ось тепер звістка про його повернення на передній край профспілкової боротьби мала посягти паніку серед наших суперників.

Ми прилетіли до Рима надвечір. В аеропорту на нас чекав «каділлак» з водієм у лібре та секретаркою — уже зрілою італійкою, яка говорила про Майка із схвальваними тремоло в голосі. Синьйор Сарфатті дуже перепрошує, але він не міг покинути роботу. Він багато працює. Він готується до повернення у Нью-Йорк. Він, власне, уже півтора місяця не виходить із своєї вілли.

Карлос схвально кивнув головою.

— Обережність ніколи не буває зайвою. Його хоч добре охороняють?

— О, звичайно! Я сама піклуюся про те, щоб ніхто його не турбував. Синьйор Сарфатті розраховував, що устигне вчасно підготуватись, але з Нью-Йорка наполягають, щоб він повертався негайно, і йому доводиться працювати вдень і вночі. Це буде, звісно, велика подія у його житті. Він щасливий зустрітись з усіма вами. Він мені часто розповідав про вас. Якщо я правильно зрозуміла, ви познайомилися з ним ще тоді, коли він тільки почав захоплюватися скульптурою. Так, синьйор Сарфатті багато розповідав мені про свої перші кроки в мистецтві, — щebetала секретарка. — Здається, один з його перших творів експонується в Музеї американського народного мистецтва в Брукліні. Скульптура під назвою «Великий Білл Цукор»...

Карлос ледь устиг зловити свою сигару. Обличчя Завракоса засмикалося. Сам я теж, мабуть, мав дивний вираз. Тільки Куніц не виявив ніякого хвилювання: здавалося, він навіть не усвідомлював, де він є. У нього завжди був такий відсутній вираз, що зрештою його переставали помічати.

— Він вам розповідав і про це? — запитав Карлос.

— Аякже! — широко всміхнулася секретарка. — Він часто кепкує із своїх перших творів, вважаючи, їх дуже кумедними, й часто каже мені: «Спочатку мої твори були надто образні, щось на зразок американського примітивізму — сама наївність. «Білл Цукор» — це було, мабуть, найкраще, що я зробив у тому жанрі, непоганий зразок того, що ми називаємо «американом» — чоловік, який зігнувся вдвоє і тримається за живіт, куди йому всадили заряд свинцю, а капелюх зсунувся йому на очі. Але тоді я, звичайно, іще себе не знайшов. Я ледве-ледве починав розуміти, чого я хочу. Якщо будете колись у Брукліні, то підіть погляньте. Ви побачите, який шлях я пройшов відтоді». Та ви, мабуть, краще за мене знаєте про творчі здобутки синьйора Сарфатті...

Карлос опанував себе.

— Так, синьйоро, — піднесено відказав він. — Ми добре знаємо про творчі здобутки Майка і впевнені, що він створить ще величніші речі. Мушу вам сказати, що ви працюєте з великою людиною, з видатним американцем, чийого повернення трудящі чекають з величезним нетерпінням і чие ім'я колись стане відоме в усюму світі.

— О, в цьому нема ніякого сумніву! — вигукнула секретарка. — Недавно міланський журнал «Альто» присвятив йому дуже схвальну статтю. Запевнюю вас, що останні роки він безперестану працював і тепер відчуває, що вже готовий повернутися до Сполучених Штатів.

Карлос схвально кивнув головою. Всі мовчали. Непросто було вловити вираз очей Завракоса на тлі його тиків, але мені здалося, ніби він поглянув на мене з тривогою. Я теж відчував, що тут щось не так, що сталося якесь непорозуміння.

«Каділлак» мчав через італійські поля з руїнами стародавніх акведуків та кипарисами. Потім машина звернула на обсажену олеандрами алею і зупинилася перед віллою. Здалося, вона була із самого скла, притому мала якусь дивну асиметричну форму — щось схоже на нахилений трикутник. Я не раз бував у нью-йоркському Музеї сучасного мистецтва, але мушу признатися: те, що ми побачили всередині вілли, вразило мене. Годі було увявити собі, що тут живе один із найвідоміших діячів американського профспілкового руху. На всіх фото, які я досі бачив, Майк Сарфатті стояв на причалі Хоубокена, мужній і рішучий, і підіймальні крани, троси, бульдозери та контейнери здавалися його природним оточенням. Але тепер ми опинились у скляній будівлі з викривленими, ніби з кошмарного сну, меблями. Стеля мінилася різними барвами, і з неї звисали якісь металеві предмети, що безперестану оберталися. З якихось бетонних блоків погрозливо стриміли трубки, дріт, металеві леза, а на стінах висіли картини (мабуть, картини, бо були в рамах), які били в очі зловісним блиском кольорових плям і по-гадючому сплєтених ліній. Від такого видовища хотілося криком кричати. Я обернувся до Карлоса. Він перелякано витріщив очі й роззявив рота, його капелюх зсунувся на потилицю. Щодо Завракоса, то він, певне, зазнав такого шоку, що нервові тики припинилися і обличчя закам'яніло у виразі приголомше-

ного подиву — я вперше бачив його таким. Навіть Куніц стрепенувся, він зиркав на всі боки і тримав руку на пістолеті в кишені, ніби відчував якусь загрозу.

— Що це? — майже вереснув Карлос.

Він показував пальцем на якусь подобу різноколірного восьминога, що простягав в усі боки щупальці, готовий задушити кожного, хто підійде.

— Це кісло роботи Будзоні, — відповів чийсь голос.

На порозі стояв Майк Сарфатті.

На ньому був робітничий комбінезон, ніби він щойно повернувся з будівництва. Я вважав його старшим, але йому, мабуть, було не більш як п'ятдесят. Він мав дужі руки, плечі борця, а на диво грубе обличчя здавалося витесаним сокірою. Але найдужче вразив мене маніакальний, страдницький вигляд Сарфатті. Він здавався не тільки чимось стривоженим, а й одержимим: він виглядав заціпенілим, приголомшеним, а на його типово італійському обличчі застиг розгублений вираз. Було помітно, що, говорячи з нами, він думає про щось своє. Але він усе-таки зрадив, коли побачив Карлоса. А в Карлоса аж сльози на очах зблиснули. Вони обнялися, приязно поплескуючи один одного по спині. Увійшов метрдотель у фракці й поставив на столик тацю з напоями. Карлос вихилив склянку мартіні й подивився навколо себе з неприхованою відразою.

— Що це таке? — запитав він, звинуватливо тицьнувши пальцем у стіну.

— Картина Уолса, — відповів Майк.

— І що воно означає?

— Це абстрактно-експресіоністична композиція.

— Що-що?

— Абстрактний експресіонізм.

Карлос криво посміхнувся. Він стис губами сигару, а його обличчя прибрало обуреного, скривдженого виразу.

— Я дам тисячу доларів першому, хто пояснить мені, що це зображує.

Майк роздратовано кинув:

— Ти просто не звик.

Карлос важко опустився в крісло, вороже поглядаючи на все, що його оточувало. Сарфатті стежив за його поглядом.

— Це Міро, — прокоментував він.

— Таке намалювала б і п'ятирічна дитина, — сказав Карлос. — Ну, а це що таке?

— Це Сулаж.

Карлос пожував сигару.

— Я скажу вам, що це таке, — нарешті озвався він. — Я знаю, як воно зветься... Це декаданс... Інакше кажучи, занепад. — Він переможно подивився на нас. — Атож, занепад. Тут, у Європі, вони всі загнивають. Це всім відомо. Повне виродження. Комуністам лишилися тільки нахалитися, щоб згребти їх до рук. Кажу вам: вони втратили дух, моральну силу. Вони гниють. Нам не слід залишати у цій Європі наші війська: вони можуть заразитися. А ото... Що то за брут?

І він тицьнув сигарою у безформний бетонний блок, з якого в усі боки стирчав погнутий дріт та іржаві цвяхи. Майк мовчав, але його ніздрі напружились. Він пильно дивився на Карлоса своїми світло-сірими очима. Я не хотів би опинитися під таким поглядом. Я помітив, що кулаки в Майка стислися. Тільки тепер упізнав я легендарного Сарфатті, короля хоубокенських докерів, людину, що перемогла Костелло, Лучано, п'ятох братів Анастасіасів, навіть самого Співака, одне слово, людину, яка протягом п'ятнадцяти років була єдиним після бога хазяїном нью-йоркського порту.

— Тип, який витворив оце, зовсім схибнувся, — впевнено заявив Карлос. — Його місце в божевільні.

— Це одна з моїх останніх праць. Це зробив я, — відповів Майк.

Запала мертва тиша. Карлос безтямно витріщив очі. Обличчя Завракоса засмикалося, ніби крізь нього пропустили електричний струм.

— Це зробив я! — повторив Майк.

Він дивився на Карлоса, мов хижий звір. Карлос ніби завагався. Він дістав хусточку й утер спітнілого лоба. Переміг інстинкт самозбереження.

— Ну гаразд, якщо справді це зробив ти, то, може, я й помиляюсь...

Він востаннє глипнув на «скульптуру» з очевидним наміром забути про її існування.

— Ми приїхали, Майку, поговорити з тобою про справи, — почав він.

Майк ніби й не чув його. Він із гордістю дивився на втикану цвяхами й дротом бетонну брилу, а коли заговорив, його голос зазвучав напрочуд лагідно, а обличчя освітілося по-дитячому наївною радістю.

— Вони вмістили її фотографію в «Альто», на обкладинці. Це у нас

найкращий мистецтвознавчий журнал. Критики кажуть, ніби мені пощастило наблизитися до четвертого виміру, виміру «простір — час». Ейнштейн і так далі... Я, звичайно, про таке й не думав. Я ніколи точно не знаю, що саме я творю, у творчості завжди є щось незвідане. Щось підсвідоме, незвичайне. Моя робота всіх схвилювала, байдужих не було. А оскільки саме я фінансую «Альто», пішло чимало чуток. Але ті хлопці з журналу дуже принципові. Їх не підкупиш. Цей твір — моє найвище досягнення, але я маю й багато інших скульптур. Вони в майстерні. Ходімо.

— Ми приїхали до тебе у справах, Майку,— повторив Карлос здавленим голосом.

Мені здалося, що Карлос боявся підвестися з крісла. Але Майк уже виходив.

— Ну, то ви йдете? — нетерпляче вигукнув він.

— Так, Майку,— відповів Карлос. — Ми йдемо.

Ми перетнули величезний сад, де серед «скульптур» на волі походжали фламінго та павичі. Проходячи, Майк ніжно доторкнувся до кількох кам'яних потвор.

— Ось це — оголена натура роботи Мура,— пояснював він,— а ось це — Бранко. Зауважте, вони вже трохи застаріли, я їх купив три роки тому. Це мої попередники, від них дорога веде просто до мене. Всі критики такої думки.

Я перехопив погляд Карлоса. В його очах була безнадія. В кінці саду виднів павільйон з алюмінієвими стінами, що плавно переходили в дах.

— Це робота Фіссоні. Він найкращий італійський архітектор.

Карлос ледь чутно застогнав. Він не наважився відповісти Майкові, а обернувся до нас, показав пальцем на спину Майка, а потім постукав себе по лобі. Ми ввійшли до павільйону. Там, як на будівельному майданчику, навколо резервуару з цементом стояли й лежали ящики, відра, мішки з гіпсом, інструменти. І повсюди виднілися твори Майка. Я досі не знаю і, мабуть, ніколи не дізнаюся, що виражали і чого були варті ті «твори». Все, що я бачив, були бетонні брили химерної форми, з яких стриміли залізні гачки та вигнуті трубки.

— Це не має нічого спільного з тим, що ви могли досі бачити,— з гордістю пояснював Майк. — Критики з «Альто» вважають, що це абсолютно нові форми. Вони називають мене «простористом». Я впевнений, у Америці навіть не знають, що це.

— Ні, Майку,— лагідно й заспокоїливо, ніби звертаючись до хворого, сказав Карлос. — У нас іще ніхто не знає, що це таке.

— Ну, то скоро дізнаються,— вдоволено сказав Майк. — Усі мої твори, близько тридцять, завтра будуть відправлені у Нью-Йорк. Їх виставлять у галереї Мейерсона.

Я ніколи не забуду виразу обличчя Карлоса, коли він це почув. Спочатку — недовіра, потім — жах. Він навіть обернувся до нас — пересвідчитися, чи не зрадили його вуха. Але наші обличчя — власне, тільки моє та Куніцове, бо спазматичні тики Завракоса не давали побачити його виразу,— підтвердили його побоювання. І раптом його жах перейшов у дивний спокій.

— Отже, Майку, ти показуватимеш все це в Нью-Йорку?

— Так. І будьте певні, це стане справжньою сенсацією.

— Так, так, безперечно,— добродушно підтвердив Карлос.

У ту хвилину я схилився перед витримкою Карлоса. Бо неважко було уявити собі, що сталося б, якби Майк Сарфатті — ця надія наших активістів у один із найдраматичніших періодів історії нашого руху — повернувся до Нью-Йорка не для того, щоб залізною рукою задушити наших суперників, а для того, щоб улаштувати виставку своїх абстракціоністських творів у одній з виставочних галерей Манхеттена. Сміх, злива глузів та знущань: легендарний профспілковий лідер, на якого ми розраховували, щоб об'єднати для нашої вигоди всіх, від сходу до заходу, робітників Сполучених Штатів, стане дійовою особою найграндіознішого в історії американського профспілкового руху фарсу. Атож, я захоплювався самовладанням Карлоса. Тільки все його обличчя вкрилося краплями поту. Він дістав ще одну сигару, закурив і, засунувши руки в кишені, тепер уже спокійно поглядав на Майка.

— Каталог уже надрукували. П'ять тисяч примірників,— провадив той.

— Справді?

— Треба буде послати його всім нашим друзям.

— Звичайно, ми зробимо це.

— Треба, щоб про виставку написали в газетах. Це питання престижу. До речі, нашій профспілці тепер обов'язково треба буде збудувати у Хоубокені будинок культури.

Карлос здригнувся.

— Що... збудувати?..

— Будинок культури. Росіяни в себе скрізь споруджують будинки культури для трудящих. Ми помиляємося, сліпо критикуючи комуністів. Вони роблять добрі діла, і нам треба наслідувати їх у найкращому, чого вони досягли.

Я витирав з лоба холодний піт. Було ясно, що швидко вилікувати Майка навряд чи можливо. Йому довелося б пройти цілий курс лікування, і тільки в разі, якби він погодився. Але єдине, що зараз важило, — це профспілка. Нам треба було будь-що зберегти легенду про героя нью-йоркського порту, раз і назавжди відстояти, захистити його славетне ім'я, щоб воно й надалі служило справі профспілкової єдності. Треба було врятувати це ім'я від осміяння, яке знищило б нас, остаточно перехиливши терези на користь наших ворогів. Настав той момент, коли важливість нашої кінцевої мети виправдовувала будь-які засоби. Саме тепер постало питання про те, чи ми зберегли моральну силу, чи за роки процвітання та забезпеченого життя не похитнулася стійкість нашої волі, наших переконань. Але я трохи заспокоївся, коли глянув на Карлоса: вираз жаху на його обличчі вже поступився місцем незламній волі ветерана профспілкового руху, якій прийняв рішення. Я помітив, що він зробив знак Куніцу. Майк саме стояв біля чану з цементом, з якого найжачено стриміли жмутки колючого дроту. У виразі його обличчя було щось патетичне — і манія величі, і вираз безмежного подиву.

— Я сам не знав, що відкрию таке в собі, — сказав Майк.

— Я теж не знав. Мабуть, ти підхопив це тут, у Європі, — відповів Карлос.

— Я хочу, щоб усі наші друзі побачили мої твори. Я хочу, щоб вони пишалися мною.

— Так, Майку, так, сину мій. Твоє ім'я завжди лишиться таким, яким було досі. Я подбаю про це. Всі тобою пишатимуться.

— Нас часто звинувачують у грубості та неосвіченості, — провадив Майк. — Тепер вони побачать, що це не так. Не можна поступатися Європі монополією в галузі культури...

Карлос і Куніц вистрілили майже водночас. Майк рвучко відкинув назад голову, розвів руки, випростався і на мить завмер у цій позі (саме таким стоїть він нині на п'єдесталі перед будинком правління нашої профспілки у Хоубокені). Потім він упав долілиць. Я почув дивні звуки і швидко обернувся. Карлос плакав. По його завжди незворушному обличчю текли сльози. І ці сльози жалю, гніву, сорому та розради надали йому справді трагічної величі.

— Вони відвоювали його. Вони забрали найкращого з нас. Я любив його, як сина. Але тепер він більше не страждає. І головне тепер — це профспілка, це справа єдності робітників, якій він віддав усе своє життя. Тепер ім'я Майка Сарфатті, цього першопроходця профспілкової незалежності, буде з нами доти, доки існуватиме нью-йоркський порт. Там ми поставимо йому пам'ятник. Зануримо тіло в цемент, потім просушимо. Відправимо його завтра з багажем. У дорозі він добре затвердне. Ми скажемо, що Майк повернувся з нами. Ну ж бо, допоможіть мені.

Він скинув піджак і взявся до роботи. Ми, як могли, допомагали йому і скоро статуя, трохи неоковирна, та сама, якою нині може милуватися кожен у нашому порту, почала вимальовуватися у чані з цементом. Час від часу Карлос утирав очі і з ненавистю поглядав на безформні брили, що оточували нас.

— Декаданс, — бурмотів він і зітхав. — Декаданс, ось що це таке!

З французької переклав
Ярослав КОВАЛЬ

